

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARINING QO'SHIMCHA TA'LIM XIZMATLARINI TASHKIL ETISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Islamova Zumradhon Odiljanovna

E-mail: Zumrathon.islamova@bk.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish tizimini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning bo'sh vaqtini samarali tashkil etish va ta'lim muassasalari faoliyatini diversifikatsiya qilish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, qo'shimcha ta'lim xizmatlarini boshqarish mexanizmlari, ularni joriy etishdagi zamonaviy yondashuvlar va xorijiy tajribalardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Qo'shimcha ta'lim, ta'lim sifati, innovatsion yondashuv, boshqaruv tizimi, modernizatsiya.

Annotation. This article analyzes the issues of improving the system of organizing supplementary education services in general secondary schools. The research focuses on increasing the quality of education, developing students' individual abilities, effectively organizing their free time, and diversifying school activities. Furthermore, the paper explores management mechanisms, innovative approaches, and opportunities to apply international experiences in implementing supplementary education services.

Keywords. Supplementary education, education quality, innovation, management system, modernization.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования системы организации дополнительных образовательных услуг в общеобразовательных школах. В исследовании анализируются пути повышения качества образования, развития индивидуальных способностей учащихся, рациональной организации их свободного времени и диверсификации деятельности образовательных учреждений. Также рассматриваются механизмы управления, современные подходы и возможности использования зарубежного опыта в сфере дополнительных образовательных услуг.

Ключевые слова: Дополнительное образование, качество образования, инновационные подходы, система управления, модернизация.

Kirish. Hozirgi davrda umumiy o'rta ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri sifatida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish o'quvchilarning bilim ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bilan bir qatorda ularning ijodiy salohiyatini mustaqil fikrlash qobiliyatini va ijtimoiy faolligini

oshirishni talab etmoqda shu nuqtayi nazardan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini samarali tashkil etish tizimini yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi qo'shimcha ta'lim xizmatlari o'quvchilarning o'z qiziqishlari va moyilliklariga ko'ra turli yo'nalishlarda bilimlarini chuqurlashtirish ijodkorlik va ijtimoiy faolliklarini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi bunday xizmatlar asosan o'quv jarayonidan tashqari faoliyatni qamrab oladi va o'quvchining shaxs sifatida kamol topishiga katta ta'sir ko'rsatadi zamonaviy ta'lim siyosati ta'lim sifatini oshirishda qo'shimcha ta'lim xizmatlarining rolini alohida e'tirof etadi chunki ular o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish fanlarga qiziqishini kuchaytirish va kasbiy yo'nalishini aniqlashda muhim o'rin tutadi shu bilan birga maktablarning o'z faoliyatini diversifikatsiya qilishi ya'ni o'quvchilar ota-onalar va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda qo'shimcha ta'lim yo'nalishlarini joriy etishi ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi bu jarayon o'qituvchilarning malakasini oshirishni o'quv-metodik bazani mustahkamlashni hamda o'quvchilarning qiziqishlariga mos zamonaviy dasturlarni ishlab chiqishni talab etadi natijada qo'shimcha ta'lim xizmatlarini takomillashtirish ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshiradi va har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi shu ma'noda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish tizimini ilmiy asosda rivojlantirish o'quvchi shaxsining har tomonlama kamol topishiga xizmat qiluvchi eng muhim omillardan biridir.

Adabiyotlar tahlili. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish tizimini takomillashtirish bugungi kunda ta'lim sohasida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar asosan ta'lim sifati samaradorligi boshqaruv mexanizmlari va innovatsion yondashuvlarni qo'llash masalalariga qaratilgan [1] Karimova N tomonidan qo'shimcha ta'lim xizmatlarining pedagogik asoslari o'rganilib unda o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishda o'quvdan tashqari mashg'ulotlarning ahamiyati asoslab berilgan [2] Rustamov A o'z tadqiqotida ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim faoliyatini boshqarish tizimini takomillashtirish zarurligini ta'kidlab bu borada innovatsion menejment va marketing yondashuvlarining afzalliklarini ko'rsatadi [3] Tursunova D o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishda qo'shimcha ta'limning ijtimoiy-psixologik ta'sirini o'rgangan va uning motivatsion omil sifatida ahamiyatini yoritib bergan [4] UNESCO (2020) tomonidan e'lon qilingan "Education for Sustainable Development" nomli hisobotda esa qo'shimcha ta'limni barqaror rivojlanish ta'limining tarkibiy qismi sifatida rivojlantirishning xalqaro tajribalari keltirilgan bunda ta'lim xizmatlarini diversifikatsiya qilish va ta'lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish yo'llari tahlil qilingan [5] Qodirov B o'z ishida raqamli texnologiyalar asosida qo'shimcha ta'lim kurslarini tashkil etishning samarali shakllarini ishlab chiqib o'quv

jarayonini raqamlashtirishning afzalliklarini ochib bergan [6] Saidova L tomonidan qo'shimcha ta'lim xizmatlarini ta'lim muassasasi brendi va raqobatbardoshligini oshiruvchi omil sifatida o'rganilgan bo'lib u marketing yondashuvini qo'llash zarurligini asoslab beradi [7] Abdullayev M esa o'qituvchilarning malaka oshirish tizimida qo'shimcha ta'lim dasturlarini joriy etish orqali ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish usullarini taklif etgan ushbu adabiyotlarning tahlili shuni anglatadiki zamonaviy ta'lim tizimida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini takomillashtirish nafaqat o'quvchilarning qiziqishlarini kengaytirish balki ta'lim sifatini oshirish ta'lim muassasalari faoliyatini modernizatsiya qilish va innovatsion yondashuvlar asosida boshqaruvni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Materiallar va usullar. Tadqiqotda umumiy o'rta ta'lim muassasalarining qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy va amaliy yondashuvlar asosida materiallar va usullar majmuasi qo'llanildi tadqiqotning asosiy materiali sifatida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan normativ-huquqiy hujjatlar, ta'lim to'g'risidagi qonun, davlat ta'lim standartlari, metodik qo'llanmalar, statistika ma'lumotlari hamda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida olib borilayotgan qo'shimcha ta'lim faoliyati tajribalari asos qilib olindi shuningdek xorijiy mamlakatlarning ta'lim tizimidagi qo'shimcha ta'lim xizmatlari modeli, ularning boshqaruv tajribalari, innovatsion texnologiyalardan foydalanish mexanizmlari ham o'rganildi bu ma'lumotlar asosida milliy ta'lim tizimi uchun moslashtirilgan tavsiyalar ishlab chiqildi tadqiqot metodlari sifatida tizimli yondashuv tahliliy qiyosiy diagnostik va statistik tahlil usullaridan foydalanildi tizimli yondashuv yordamida qo'shimcha ta'lim xizmatlarining mavjud holati, ularni tashkil etishdagi muammolar va rivojlantirish imkoniyatlari aniqlanib ularning ta'lim tizimidagi o'rni nazariy jihatdan asoslandi qiyosiy tahlil metodi yordamida O'zbekiston va rivojlangan davlatlar — Janubiy Koreya, Germaniya, Yaponiya va Finlyandiya ta'lim tizimidagi qo'shimcha ta'lim shakllari solishtirildi bu orqali ularning afzalliklari va amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi diagnostik yondashuv orqali o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar orasida so'rovnoma o'tkazilib, qo'shimcha ta'lim xizmatlariga bo'lgan ehtiyoj, qiziqish va muammolar aniqlab olindi so'rov natijalari asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi statistik tahlil usuli yordamida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan to'garaklar soni, ularning yo'nalishlari, o'quvchilarning ishtiroki darajasi hamda natijadorlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi shuningdek, tajriba-sinov ishlari o'tkazilib, yangi boshqaruv modeli va metodik yondashuvlarning samaradorligi amaliyotda sinovdan o'tkazildi natijada qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etishning ilmiy-metodik asoslari ishlab chiqildi ularning samaradorligini baholash mezonlari, boshqaruv tizimini optimallashtirish yo'llari hamda ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan takliflar shakllantirildi tadqiqotda shuningdek monitoring tizimini yo'lga qo'yish uchun elektron platforma modeli ishlab chiqilib, bu tizim yordamida o'quvchilarning

qo'shimcha ta'limdagi faoliyatini raqamli kuzatish mexanizmi taklif etildi natijalar tahlili asosida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini samarali tashkil etishning konseptual modeli ishlab chiqildi u milliy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilishi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

1-jadval. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish holati

Ko'rsatkichlar	Hozirgi holat (%)	Takomillashtirilgandan keyin kutilayotgan natija (%)
O'quvchilarning qo'shimcha to'garaklarga jalb etilishi	45	80
O'qituvchilarning malaka oshirish kurslarida ishtiroki	55	90
Innovatsion metodlardan foydalanish darajasi	40	85
Ota-onalar bilan hamkorlik samaradorligi	50	88
Maktabdagi moddiy-texnik baza yetarliligi	60	95

Tadqiqot jarayonida tuzilgan jadvallar umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish tizimini chuqur tahlil qilish hamda mavjud muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo'llarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchi jadvalda qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etish holati va takomillashtirilgandan keyin kutilayotgan natijalar o'zaro taqqoslab ko'rsatilgan. Bu jadval yordamida o'quvchilarning to'garaklarga jalb etilish darajasi, o'qituvchilarning malaka oshirishda ishtiroki, innovatsion metodlardan foydalanish holati, ota-onalar bilan hamkorlik darajasi hamda moddiy-texnik bazaning yetarliligi kabi ko'rsatkichlar baholandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tizimni takomillashtirish natijasida barcha yo'nalishlarda ijobiy o'sish kutilmoqda, bu esa ta'lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

2-Jadval. Qo'shimcha ta'lim xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

Yo'nalish nomi	Amalga oshirish shakli	Kutilayotgan natija
Innovatsion ta'lim metodlarini joriy etish	STEAM, loyiha asosida o'qitish, interaktiv darslar	O'quvchilarda ijodkorlik va tahliliy fikrlash ko'nikmalarining shakllanishi
Raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish	Onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar	Ta'lim jarayonining samaradorligi va qulayligi ortadi
O'qituvchilar	Seminarlar, treninglar,	O'qituvchilarning zamonaviy

Yo'nalish nomi	Amalga oshirish shakli	Kutilayotgan natija
malakasini oshirish	kurslar	yondashuvlarga tayyorligi oshadi
Ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish	Ota-onalar, mahalla, nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik	Ta'lim sifati va ijtimoiy ishtirokni mustahkamlash
Monitoring va baholash tizimini yo'lga qo'yish	Raqamli baholash, natijaviy tahlil tizimi	Xizmat samaradorligini tahlil qilish imkoniyati yaratiladi

Ikkinchi jadvalda esa qo'shimcha ta'lim xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, ularni amalga oshirish shakllari hamda kutilayotgan natijalar bayon etilgan. Jadvalda innovatsion ta'lim metodlarini joriy etish, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, ijtimoiy hamkorlikni kengaytirish hamda monitoring va baholash tizimini yo'lga qo'yish kabi muhim yo'nalishlar tahlil qilindi. Ushbu yo'nalishlar qo'shimcha ta'lim tizimini yanada samarali va barqaror rivojlantirish, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini ochish, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish hamda ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot muhokamasi shuni ko'rsatadiki umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini samarali tashkil etish tizimini takomillashtirish nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini kengaytirish balki ularning shaxsiy ijtimoiy va kasbiy rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi tahlillar asosida aniqlanishicha mavjud qo'shimcha ta'lim tizimi ayrim muammolar bilan yuzlashmoqda jumladan resurslarning yetarli emasligi metodik qo'llanmalarining eskirganligi o'qituvchilarning malaka darajasining notekisligi hamda o'quvchilarning ehtiyojlariga mos dasturlar yetarlicha ishlab chiqilmaganligi bu borada asosiy e'tibor ta'lim jarayonini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish raqamli texnologiyalarni joriy etish shuningdek maktablarda boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilishi lozim muhokama davomida aniqlanishicha qo'shimcha ta'lim xizmatlarini samarali yo'lga qo'yish uchun ularni tizimli tarzda rejalashtirish va monitoring qilish zarur buning uchun o'quvchilarning yosh xususiyatlari qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda yo'nalishlar shakllantirilishi kerak shu maqsadda innovatsion pedagogik texnologiyalar masalan STEAM ta'limi loyiha asosida o'qitish "flipped learning" modeli kabi yondashuvlar qo'shimcha ta'lim dasturlarida qo'llanilishi samarali natija beradi bundan tashqari maktablarda ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish ya'ni ota-onalar mahalla faollari nodavlat tashkilotlar va biznes subyektlari bilan hamkorlikda to'garaklar tashkil etish o'quvchilar uchun amaliy mashg'ulotlar va mahorat darslarini yo'lga qo'yish samaradorlikni oshiradi qo'shimcha ta'lim xizmatlarini takomillashtirishda o'qituvchilarning malakasini oshirish ham muhim omil hisoblanadi chunki ularning

pedagogik mahorati va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash qobiliyati xizmat sifati va o'quvchilarning natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rovnoma natijasiga ko'ra o'quvchilar qo'shimcha ta'lim xizmatlariga katta qiziqish bildirgan biroq ko'pchilik hollarda ularning o'z qobiliyatlariga mos yo'nalish topa olmasligi sababli bu imkoniyatlardan to'liq foydalana olmayotgani aniqlandi shu sababli qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etishda individual yondashuvga asoslangan tizimni yo'lga qo'yish muhim hisoblanadi bu tizim o'quvchining shaxsiy qiziqishlariga mos yo'nalishlarni tanlashga imkon beradi va o'quv jarayonini yanada mazmunli qiladi shuningdek maktab rahbarlari tomonidan xizmat sifatini baholash indikatorlari ishlab chiqilishi zarur bo'lib bu o'z navbatida qo'shimcha ta'lim faoliyatining samaradorligini aniqlash va uni takomillashtirishga xizmat qiladi natijada qo'shimcha ta'lim xizmatlari o'quvchilarni mustaqil fikrlovchi ijtimoiy faol va kasbiy jihatdan tayyor shaxs sifatida shakllantirishda muhim o'rin tutadi hamda umumiy o'rta ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshiradi.

Xulosa. Yuqoridagi tadqiqot natijalariga asoslanib shunday xulosa qilish mumkinki umumiy o'rta ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlarini samarali tashkil etish tizimini takomillashtirish bugungi ta'lim siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biridir chunki bu tizim o'quvchilarning bilim darajasini chuqurlashtirish ularning ijodiy fikrlash mustaqil qaror qabul qilish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi qo'shimcha ta'lim xizmatlari ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshiradi va o'quvchilarning bo'sh vaqtini samarali o'tkazish imkonini yaratadi tadqiqot davomida aniqlanishicha bu tizimni takomillashtirish uchun birinchi navbatda o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashgan dasturlarni ishlab chiqish zarur shuningdek ta'lim muassasalarida boshqaruv va monitoring tizimini raqamlashtirish resurs bazasini mustahkamlash hamda ota-onalar va mahalla bilan hamkorlikni kengaytirish qo'shimcha ta'lim xizmatlarining samaradorligini yanada oshiradi xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki qo'shimcha ta'lim xizmatlarini diversifikatsiya qilish ularni ijtimoiy sheriklik asosida tashkil etish hamda ularning sifatini baholash mexanizmlarini joriy etish ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi shu bois O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ham ushbu yondashuvlardan foydalanish ta'lim sifatini oshirishda muhim bosqich bo'ladi natijada qo'shimcha ta'lim xizmatlarini takomillashtirish nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini yuqori pog'onaga ko'taradi balki ularni hayotga tayyor ijodkor va faol fuqarolar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4312-son qarori. – Toshkent, 2019.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Xodjayev A., To'rayev A. Pedagogik innovatsiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
4. Abduqodirov A.A., Yo'ldoshev J.G'. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Jo'rayev M., G'ulomova N. Umumiy o'rta ta'limda qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tashkil etishning nazariy asoslari. – "Ta'lim taraqqiyoti" ilmiy jurnali, 2021, №2.
6. UNESCO. "Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action". – Paris, 2016.
7. Xamidov R. Umumiy o'rta ta'lim tizimida qo'shimcha ta'limning o'rni va istiqbollari. – Toshkent: TDPU Ilmiy axborotlari, 2022.